

In memoriam Kerkai Jenő

Kerkai Jenő 110 éve, 1904. november 9-én született, és 44 éve, 1970. november 8-án halt meg, egy nappal azelőtt, hogy elérte volna a 66 éves kort. Rá mindig emlékeznünk kell, de ezt az emlékezést most különösképpen indokoltá teszik az évfordulók. Már itt le kell írnom, hogy apa-fiói, kölcsönös tiszteleten és szereteten alapuló kapcsolat fűzött hozzá, amelynek folytán e helyütt személyes emlékeimről is beszámolhatok. Édesapám 1903., Édesanyám 1906. évi születésű volt, tehát egyidősek voltak P. Kerkaival; talán ez is oka volt annak, hogy ez az apa-fiói kapcsolat kialakulhatott. Hasonló viszonyban voltam az 1906-ban született Barankovics Istvánnal is. Nem véletlen, hogy ők ketten szinte pontosan ugyanazt a kort érték meg: Kerkai 66, Barankovics 67 évet élt, s mindketten akkor haltak meg, amikor a kommunista rezsim megdönthetetlennek látszott, szinte mindörökre. Nagyrészt ez a reménytelenség okozhatta mindkettejük korai halálát; amelyet Kerkai esetében az átélt szörnyű szenvedések is siettetek. Szüleim mellett ők ketten határozták meg az életemet, és Kerkai ilyen mély hatásával nem állok egyedül. Egyéniségének rendkívüli ereje volt, amely döntő módon hatott minden hozzám közel állónak, minden munkatársának, mindegyikünknek egész életére.

Köztudott, hogy Czinder néven született, és hogy tanulmányai befejeztével és a KALOT szervezésének megindításakor változtatta nevét Kerkaira. Nem köztudott, amit nekem, magyar voltát hangsúlyozandó, elmondott, hogy nyolc dédszüelője közül csak a névadó apai dédapjának volt német neve, de igaz magyar ember volt ő is. P. Kerkai tehát szenvedélyesen volt magyar, és összes kezdeményezése éppúgy szolgálta hazát és a magyarságot, mint az egyház és a katolicizmus ügyét. Hazaszeretete miatt támogatta az elsősorban református ihletésű népi írók mozgalmát is, és terjesztette könyveiket, ezzel elől járva az interkonfesszionális és előmozdítva a katolikus–protestáns együttműködést. Elmondta azt is, hogy szülei kezdetben elleneztek a jezsuita rendbe való belépését, amely szülői hozzájárulás nélkül nem volt lehetséges, azonban, hogy ne veszítsen évet, vállalták, hogy egy évig a család költségére tanuljon teológiát Salzburgban. Ezt a jezsuiták elfogadták, mint az előírt tanulmányok egy évét. Meglepő, hogy egy vízimalmot bérlő falusi molnár ezt megengedhette magának, és jól mutatja a falusi társadalom egy részének akkori anyagi és egyben szellemi felemelkedését. Ezt az utat akarta megnyitni mozgalmával a parasztság egésze előtt.

A parasztság anyagi és szellemi felemelkedése azonban a földreformtól függött, amelynek elkötelezett híve volt. Eszménye az egészséges családi gazdaságokra felépülő magyar falu és magyar vidék volt. Ez az eszmény ma is időszerű, megvalósulásáért ma is küzdenünk kell. Egyszer – nyilván már a KALOT megalapítása után – beszédet tartott a püspöki konferencia előtt, és szigorú logikájával felépített beszédének sodrása egyértelműen a földreform felé vitt. A hagyomány szerint annak a mondatnak közepén, amelynek második felében elkerülhetetlenül megjelent volna a „földreform” szó, a püspöki kar egy tagja közbeszólt: „Ki ne mondja ezt a szót!” P. Kerkait tehát hazája és népe szeretete elvitte a radikalizmusig, át nem lépve ennek akkor megengedhető szintjét.

Igazán aktív életideje tizenöt év sem volt. 1935-ben kezdődött, és 1949 legelején, elfogatásával végződött; igazán sikeres aktív élete pedig még tíz év sem, és az ország 1944. évi, német, majd 1945-ös szovjet megszállásáig tartott. E rövid idő elég volt ahhoz, hogy a kor magyar katolikus egyházának, magyar társadalmi mozgalmainak és közvetve a magyar politikának egyik legkiemelkedőbb, meghatározó alakja legyen. 1935-ben alakította meg a KALOT-ot, amely félmillió fiatal taggal rövidesen a magyar történelem legnagyobb vallásos elkötelezettségű társadalmi szervezete, legnagyobb parasztszervezete és a Demokrata Néppárt

(DNP) legfontosabb bázisszervezete lett. 1943-ban az ő elképzelései szerint – Serédi hercegprímás egyetértésével és Apor püspök konkrét kezdeményezésére – létrejött a Katolikus Szociális Népmozgalom, amely kialakította az összes szociális szellemű katolikus szervezet szoros együttműködését, és amelynek ő lett az ügyvezetője. 1944 őszén, ismét az ő elképzelései szerint és a magyar katolikus vezető értelmiség kiemelkedő tagjainak közreműködésével alakult meg a DNP, a magyar történelem legnagyobb súlyú kereszténydemokrata pártja és – szerintem – legmagasabb erkölcsi és intellektuális szintű, egyben legszélesebb népi bázisú politikai mozgalma. Mindezek szellemiségét a KALOT Kerkai által megfogalmazott négyes alapeszméje határozta meg: *Krisztusibb embert! Műveltebb falut! Életerős népet! Önérzetes magyart!* Ez a vallási, kulturális, szociális és nemzeti törekvések egységét és együttes szolgálatát jelentette, a nép és a haza vallásos szellemű fölemelkedését.

P. Kerkai Érden, az első KALOT-népfőiskola pincéjében vészelt át a front átvonulását, majd azonnal Debrecenbe ment, hogy ott kivívja a katolikus szociális mozgalmak és a Néppárt elismerését. Társaival együttműködve sikerült elérnie a KALOT törlését a feloszlásra ítélt „fasiszta” szervezetek listájáról, de nem tudta megmenteni az összes katolikus szociális mozgalmat. Minden követ megmozgatva és minden segítséget igénybe véve sikerült elérnie a DNP működésének engedélyezését is, de ez csak 1945. szeptember 17-én vált véglegessé. Súlyos és tragikus ellentét alakult ki közte és a vele tartó mozgalmi és politikai vezetők, illetve Mindszenty hercegprímás között, aki nem fogadta el azt, amit Kerkai e szervezetek továbbélése előfeltételének tartott: *modus vivendi* keresését a hatalom tényleges birtokosaival. Ezt a felfogást a KALOT alapításában és szervezésében nagy szerepet betöltő jezsuita Nagy Töhötöm, valamint Bálint Sándor, Eckhardt Sándor és Barankovics István „igazoló jelentései” fejtették ki, hangsúlyozva, hogy a *modus vivendi* keresésének politikája nem feltétlenül sikeres, de a hatalommal való merev szembehelyezkedés csak bukáshoz vezethet.

A KALOT megmentéséért megkísérelte a lehetetlent: a szovjet egyetértés megszerzését e szervezet továbbéléséhez. Szovjet küldöttség jelenlétében tartották meg 1946. június 10-én a KALOT éves közgyűlését, és ugyanaznap este a Zeneakadémia nagytermében a bemutatót működésükről. Másnap a KALOT-ot is meghívták a szovjet nagykövetségen tartott fogadásra. Ez a kísérlet volt a KALOT hatyúdala. A közgyűlésen nem lehettem jelen, de a bemutatón, amely a népi és a magas művészet egyenrangúságának bizonyítására törekedett, és amelyen a részt vevő KALOT-tagok tombolva ünnepelték mozgalmukat, igen. E rendezvényekkel meg lehetett ugyan szerezni a szovjet küldöttség szimpátiáját, de a KALOT-ot 1946. július 4-én, társadalmi szervezetek százaival együtt, mégis feloszlatták. Talán ennyi időre volt szükség a szovjet egyetértés megszerzéséhez; sohasem fogjuk megtudni a teljes igazságot.

Kerkait még a KALOT feloszlata sem törte meg. Megkísérelte, KAPSZ néven, a szervezet újjáalakítását. Főként a volt KALOT-tagok aktivitása útján komoly része volt a DNP 1947. évi választási sikerében. Már korábban ő lett a magyarországi jezsuita *Centrum Sociale* vezetője, később az akkor alapított kaposvári jezsuita rendház főnöke. Döntő része volt a telepés-pasztoráció megindításában, a Falu-Manréza mozgalom előkészítésében és az ún. somogyi kísérletben. E három kezdeményezés célja a falusi hitélet fenntartása volt az alapvetően megváltozott körülmények között. Elsősorban Bánáss László püspökkel és Barankovics Istvánnal együttműködve mindent megtett a végső törésnek, a Mindszenty-pernek és szörnyű következményeinek elhárításáért. Ez ügyben kétszer is járt Rómában, Bánáss püspök és Czapik érsek római útjának előkészítésére. A jezsuita generális mindkét alkalommal felajánlotta, hogy maradjon ott, és szolgálja másutt ugyanazokat a célokat, de ő úgy döntött, hazatér, és osztozik a magyar nép sorsában. A Mindszenty-pert megelőző napon Barankovics és P. Jánosi József jezsuita, látva, hogy már semmit sem tehetnek, az amerikai nagykövetség gépkocsiján elhagyták az országot, és megkeresték őt Kaposvárott, kérve, hogy utazzon velük. Nem engedett kérésüknek, kitartott elhatározása mellett, itthon maradt, és vállalta a börtönt,

jóllehet tudta, hogy nem kerülheti el. Közvetlenül a Mindszenty-per kezdete után tartóztatták le, és ezzel kezdődött meg élete utolsó húsz, szenvedéssel és megaláztatásokkal teli éve.

Ismeretes, hogy a néhány szem szőlőből, amelyet a börtönben kapott, bort készített, zárkájában szentmisét mutatott be, ezután magánál őrizte az ostyát. Amikor ez fogvatartói tudomására jutott, a szent ostyát szeme láttára meggyalázták. P. Kerkai elvesztette önuralmát, felindulása miatt infarktust kapott, egyik szemének retinája levált, fél szemére megvakult. Nem köztudott, de nekem elmondta, hogy ezt megelőzően rendszeresen verték. Minden hét egy napján, ha jól emlékszem, szerdán, délben, percnyi pontossággal, megjelent nála egy hatalmas, drabális ávós, és azt mondta: „Na, Kerkai, álljon föl! Kikerül maga innen?” „Kikerülök” – válaszolta ő – „és maga fog itt ülni a helyemen.” Erre az ávós mindig rettenetesen összeverte. Ezután ő szinte megkönnyebbült, de egy óra múlva már elkerülhetetlenül azt számolta: még egy óra híján egy hét, még hat nap, még egy nap, még egy óra, és jön ugyanaz.

1956-ban szabadult, megkísérelte, hogy részt vegyen a DNP újjászervezésében, tudott Bibó István kezdeményezéséről a kialakult helyzetnek a proletárdiktatúrához való visszatérés nélküli rendezésére, és egyet is értett vele, de már csak árnyéka volt egykori önmagának. Ekkor is elutasította, hogy elhagyja az országot, leülte, ami a büntetéséből még hátra volt, és végleges szabadulása után darabolómunkás lett. Ez a legnagyobb fizikai erőt kívánó, betanított vasipari gépi munka, még egészségesen sem lett volna az ő fizikumának, természetének való, megrokkantan végképp nem. Rendtársai segítségének és az üzemorvos bátorságának volt köszönhető, hogy fölvtették kertésznek Püspökszentlászlóra, a pécsi püspökök mecseki nyaralójába. Már kezdte visszanyerni egészségét, amikor, a Vatikánnal kötött részleges megállapodást követően megjelent ott a pécsi püspök, aki ismerte. Meglátva őt, azt mondta: „Atya, hát Te itt vagy?” Kerkai Jenő huszonnégy órán belül Pannonhalmán találta magát, az öreg papok otthonában. Megtette, amit ott megtehetett, ápolta a nála is betegebbeket, fölolvastott a nála is rosszabb szeműeknek, sétálni kísérte a nála is gyöngébbeket.

Személyes kapcsolatunk, amely az 1947-es választások után alakult ki, és 1956-ban lett szorosabb, ekkor lett a legközvetlenebb. Nem tudom felidézni, hogyan kerültünk újra kapcsolatba, ám ezt követően rendszeresen, azt hiszem, minden budapesti útját megelőzően kaptam egy Győrben feladott, feladó nélküli levelet, amelyben csak annyi állt, hogy ekkor és ekkor, a szokott helyen. És ekkor én megjelentem a szokott helyen, tájékoztattam őt mindarról, amiről tudtam, de amit ő nem tudhatott meg Pannonhalmán, ő pedig elmesélte azt, aminek egy részét itt írtam le. Azután ezek a levelek elmaradtak, és semmi sem volt megengedhetlenebb, mint hogy én őt Pannonhalmán keressem, akár levélben, akár személyesen. Később tudtam meg azt, ami mára ismert tény: másik szemére is megvakult, már nem tudott lábra állni és felkelni, de sohasem panaszkodott. Sírja Pannonhalmán van, az ott elhunyt jezsuiták sírjai között.

A visszaemlékezés nem zárulhat e szomorú hangulatban. P. Kerkai az 1945-öt megelőző tíz, majd azt követő közel öt év Magyarországnak egyik legtisztéletreméltóbb és legsúlyosabb egyénisége volt. Nemcsak emlékeznünk kell rá, hanem követnünk kell példáját, és folytatnunk munkáját, amennyire képesek lehetünk erre.

SZAKOLCZAI GYÖRGY

közgazdász, egyetemi tanár, professor emeritus,
a Magyar Érdemrend tisztikeresztjének tulajdonosa,
a DNP és a KDNP alapító tagja, a KDNP volt főtitkára